

К. Є. Шнюкова, Є. Ф. Шнюков

Морська геологія

МОРСЬКА ГЕОЛОГІЯ – галузь геології, що вивчає склад, будову та геологічну історію тієї частини Землі, що вкрита водами морів і океанів. Вживають також терміни геологія моря та геол. океанографія. М. г. стосовно вивчення мор. дна охоплює знач. комплекс наук про Землю: літологію, геофізику, геохімію, петрографію, тектоніку, геоморфологію, стратиграфію, палеонтологію, історичну геологію океанів (або палеоокеанологію), палеогеографію, вчення про корисні копалини, геологію інженерну тощо. Геол. дослідж. в океані проводять із застосуванням буріння, драгування, підвод. суден і апаратів зі спец. устаткуванням. Початок наук. геол. вивченню мор. дна покладено дослідженнями навколосвіт. англ. океаногр. експедиції на судні «Челленджер» (1872–76). Результати були узагальнені в класич. монографії Дж. Меррея і А. Ренара (1891). Наприкінці 19 – на поч. 20 ст. амер. та європ. експедиції на суднах «Альбатрос», «Планет», «Валькірія» та ін. продовжили глибоководні геол. дослідж. океану. Було складено карту рельєфу дна 3-х океанів, визначено типи донних відкладів та отримано уявлення про їхнє поширення, розроблено методіку збору зразків, розпочато впровадження ехолот. проміру, з'явилися перші наук. зведення. В Рос. імперії мор. дослідж. започаткувала експедиція на канонер. човні «Чорноморець» (1896), а першим мор. геологом вважають її учасника М. Андрусова. 1897 він висловив ідею створення плавучого інституту на спеціалізов. наук. судні, що була реалізована вже в рад. часи побудовою великих за розмірами та насичених різнопрофіл. лабораторіями кораблів науки. На відміну від рад. учених, амер. дослідники використовували менш значні за тоннажем судна з хорошим вузькопрофіл. обладнанням. 1920-і рр. відзначаються нім. атлантич. експедицією на судні «Метеор» (1925–27) та рад. дослідженнями пн. морів на першому наук. судні «Персей», що спочатку очолював Я. Самойлов. Під керівництвом М. Кленової у 1930-х рр. у Держ. океаногр. інституті складено перші карти донних осадків Білого, Баренцевого, Карського та Каспій. морів; важливі мор. роботи виконували у Геол. інституті АН СРСР (обидва – Москва), де 1938 опубл. першу велику монографію з геології Чорного моря А. Архангельського і М. Страхова.

Першою узагальнюючою працею, де сформульовано предмет і завдання М. г. як науки, стала книга М. Кленової «Геологія моря» (1948). Роком пізніше видав однойм. книгу амер. мор. геолог Ф. Шепард. Бурхливий розвиток М. г. почався від серед. 1950-х рр., коли з'явилися нові типи суден, нові тех. засоби та методи глибоковод. геол., геофіз. і

геоморфол. досліджень в океанах; було поставлено завдання освоєння мінерал. ресурсів мор. дна. Важливу роль зіграв розвиток міжнар. наук. співпраці з вивчення океанів. Знач. внесок у розвиток М. г. зробили рад. учені П. Безруков, О. Зенкович, О. Лисицин, Ю. Непрочнов, І. Грамберг, М. Глумов, амер. – Б. Гейзен, Р. Менард та ін. У СРСР геол. дослідж. усіх океанів здійснювали на н.-д. суднах «Витязь», «Академік Курчатов», «Книпович», «Дмитро Менделєєв» та ін. Укр. мор. геологи проводили експедиції на н.-д. суднах АН УРСР «Михайло Ломоносов» (рейси до тропіч. Атлантики від 1962, учасники Б. Зернецький, Є. Шнюков, В. Семененко, О. Митропольський, В. Геворкян та ін.), «Академік Вернадський» (геол.-геофіз. рейси в Індій. океан 1978–79 та Атлантич. океан 1983–84, учасники Є. Шнюков, В. Старостенко, П. Гожик, Р. Бєлєвцев, Д. Макаренко та ін.), «Професор Колесников» (атлантичні рейси 1980-х рр.); на судні Чорномор. гідрографії «Гідролог» (рейс у Червоне море 1981, учасники І. Щербаков, П. Гожик); на судні Одес. університету «Антарес» (І. Зелінський та ін.). Результати цих дослідж. опубл. у кількох монографіях, присвяч. геології та металогенії великих ділянок вказаних океанів; зокрема були визначені поля залізомарганц. конкрецій, вивчено донні відклади та магматичні породи океаніч. хребтів. Новим етапом розвитку світ. М. г. стала програма глибоковод. буріння «Deep Sea Drilling Project» об'єднання океаногр. інститутів JOIDES, що виконувалася 1968–83 зі спеціально сконструйованого бурового судна «Гломар Челленджер», а від 1985 – судна «JOIDES Resolution». Буріння виконували на глиб. до 6 км. 1500 пробурених свердловин не тільки істотно уточнили будову осад. шару океаніч. земної кори, а й підтвердили багато положень теорії тектоніки літосфер. плит, зафіксувавши рух континентів убік від осей серединно-океаніч. хребтів. В Україні у 1980–90-х рр. мор. геол. роботи були зосереджені на вивченні Азово-Чорномор. регіону, переважно шельфів. Зібрані матеріали викладено в серії монографій «Геологія шельфу УРСР». На той час укр. шельф був вивчений краще, ніж будь-де. Після відновлення незалежності в Україні одночасно з вивченням шельфу продовжували дослідж. континентал. схилу та глибоковод. частини Чорного моря на суднах «Іхтіандр», «Київ», «Професор Водяницький», «Володимир Паршин». Більшість робіт виконували під керівництвом Є. Шнюкова. Особливу увагу приділяли корис. копалинам шельфу, зокрема нафтогазоносності (знач. внесок зробили фахівці підприємства «Причорноморгеологія»), газогідратам метану та їхньому поширенню, родовищам буд. пісків на терасах, сапропелям, цирконовим та ільменіт-рутиловим розсипам, джерелам пріс. води (субмарин. стік) тощо. До 2013 у глибоковод. зоні Чорного моря вивчено грязьові вулкани, виявлено безліч газових факелів у пн. борті глибоковод. западини, відкрито та досліджено на континентал. схилі великий магматич. підвод. масив. Академ. установи активно проводили мор. гравіметр., геотерм. і магнітометр. вимірювання (Інститут геофізики НАНУ), седиментол., літол., стратигр., екол. й інж.-геол. дослідж. (Інститут геол. наук НАНУ), вивчення осад. рудоутворення (Відділ. мор. геології НАНУ), геохімії та петрології корін. порід дна (Інститут геохімії, мінералогії та рудоутворення НАНУ; усі – Київ). Серед провід. наук. центрів М. г. – Інститут океанографії Скріппса у Каліфорнії, Океаногр. інститут Вудс-Гол, Геол. обсерваторія Ламонт-Доґерті (усі – США), Нац. океаногр. центр у

Саутгемптоні (Велика Британія), Кільський університет (Німеччина), Інститут океанології РАН. Міжнар. періодичне вид. з М. г. – ж. «Marine Geology», що виходить від 1964 у Амстердамі.

Бібліографічний опис:

Морська геологія / К. Є. Шнюкова, Є. Ф. Шнюков // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2019. – Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-68545>

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).